

Хитлеров превентивни рат да се предупреди Стаљинов напад на Немачку. Аутор показује да је совјетско руководство имало агресивне планове и апетите не само према малим суседним земљама већ и према Немачкој, а затим и Француској и Британији, али он и убедљиво доказује да то нису били планови које је требало остварити 1941. године, већ најраније две године касније. Рат са Финском 1939/40. је показао сву слабост Црвене армије и њену неспремност да предузме офанзиву према Западу. Стаљинова тактика се састојала у продужавању „пријатељства“ са Трећим рајхом, у нади да ће и он и Велика Британија ослабити међусобним раговањем док се Црвена армија не спреми за поход на Запад. (У том циљу СССР је великим количинама горива и жита помогао немачку победу над највећом континенталном силом, Француском.)

С друге стране, Музиал показује да је Хитлер још од раних двадесетих година планирао освајање великих совјетских просторстава, те да се за напад на СССР дефинитивно одлучио већ 1940. Тиме аутор избија из руку аргументе десним немачким ревизионистима: то што је Стаљин имао агресивне планове против Запада не значи да Хитлер није имао исте такве планове против Совјетског Савеза и не ослобађа Немачку кривице за напад који никако није могао бити тумачен као превентивни.

Књига Богдана Музиала је изузетно вредан допринос новом разумевању историје Совјетског Савеза у периоду између два светска рата, као и совјетске спољне политике. Обиље статистичког материјала и његово тумачење (често уз поређење са одговарајућим подацима за друге важне земље) представља прави рудник за историчаре. Књига садржи око сто страна бележака (стр. 475–572), списак извора и изабрану библиографију (стр. 573–582) и именски регистар (стр. 583–586).

Др Зоран ЈАЊЕТОВИЋ

**Boris Kanzlaiter, Krunoslav Stojaković (Hrsg.),
1968 in Jugoslawien, Studentenproteste und kulturelle
Avantgarde zwischen 1960 und 1975,
Verlag J. H. W. Dietz Nacif., Boni, 2008, 352 str.**

Књига *1968 in Jugoslawien. Studentenproteste und kulturelle Avantgarde zwischen 1960 und 1975*, коју су приредили Борис Канцлајтер и Крунослав Стојаковић, представља драгоцен извор материјала за проучавање студентских немира у Југославији (Србији) 1968. године, али покушава да расветли и шири контекст у коме је студентско незадовољство довело до насиља и демонстрација у југословенској престоници. Књига нуди преглед тока студентских демонстрација у Београду јуна 1968. али пружа и увид у политичку и идеолошку позадину немира на Београдском универзитету. Фокусирана су идејна струјања међу студентима, културни трендови, као и однос режима према протесту студената. Иако је централна тема књиге студентска побуна 1968. књига покрива дужи временски период анализирајући ехо неуспеле револуције током седамдесетих и прве половине осамдесетих година. Акцент је стављен на покушаје опозиционог деловања и репресивни одговор режима. И поред тога што је централна тема књиге студентска побуна у Београду аутори су у своје истраживање укључили и анализу стања у другим

деловима Југославије настојећи да причу о студентском револту у Србији сместе у југословенски контекст.

Централни део књиге заузимају интервјуи које су аутори књиге водили са актерима и сведоцима студентског протеста 1968. године. Књига започиње разговором са Драгомиром Олујићем, активним учесником студентских демонстрација 1968. Олујић је у интервјуу са Борисом Канцлајтером препричао кључне догађаје током студентских демонстрација, али је говорио и о каснијим покушајима опозиционог организовања у Београду (случај групе професора Филозофског факултета, „Отворени универзитет“) као и о репресивним поступцима власти. О демонстрацијама 1968. и критички оријентисаним југословенским интелектуалцима (група око *Praxisa*, „Корчуланска летња школа“) сведочили су у интервјуима објављеним у књизи Загорка Голубовић и Небојша Попов.

О репресији над критичарима режима на Београдском универзитету за књигу је говорио београдски адвокат Срђа Поповић. Поповић је посебну пажњу посветио судским процесима против носилаца опозиционих идеја – од суђења предводнику београдских демонстрација Владимиру Мијановићу 1970. године, до процеса против „београдске шесторице“ 1984. године, који је Поповић означио као покушај власти да застраши целокупну опозициону сцену у Србији.

Посебну пажњу у својој књизи Борис Канцлајтер и Крунослав Стојаковић су посветили новим тенденцијама у југословенској култури које су шездесетих и седамдесетих година пратиле појаву опозиционих политичких идеја. Расветљавању културног контекста студентског револта 1968. посвећени су интервјуи вођени са Борком Павићевић, Јованом Ћириловим, Бором Ћосићем, те режисерима Желимиром Жилником и Душаном Макавејевим. Са Борком Павићевић и Јованом Ћириловим разговарано је највише о БИТЕФУ-у, док су Жилник и Макавејев ауторима књиге говорили о својим контроверзним филмовима и политичким притисцима у области кинематографије.

С обзиром на настојање аутора да студентске демонстрације у Београду јуна 1968. године доведу у везу са ситуацијом у другим деловима Југославије књига *1968 in Jugoslawien. Studentenproteste und kulturelle Avantgarde zwischen 1960 und 1975* садржи не само сведочења београдских актера и сведока студентског протеста 1968. него и интервјуе са њиховим савременицима из других крајева бивше Југославије. Шкељзен Малићи, који је у време демонстрација у Београду 1968. студирао на Београдском универзитету, говорио је, између осталог, о страним утицајима на побуну београдских студената. Малићи је истакао да су демонстранти на Београдском универзитету били инспирисани пре свега студентским покретима у Сједињеним Америчким Државама и Европи (Немачкој, Француској и Пољској). Идеје о радикализацији протеста после неуспеха демонстрација, при чему нису искључиване ни оружане акције, настале су, према тврдњи Малићија, под немачким утицајем (Фракција Црвене армије). У разговору са Борисом Канцлајтером, Малићи је изнео и своје виђење албанских демонстрација 1968. године.

Милан Кангрга је у интервјуу објављеном у књизи изнео детаље о групи окупљеној око *Praxisa*, о „Корчуланској летњој школи“, као и о својим београдским колегама, док је Жарко Пуховски у разговору са Крунославом Стојаковићем одговарао на питања о „хрватском пролећу“. У оквиру истраживања студентске побуне 1968. аутори су обавили разговоре и са Алијом Хоџићем, Растком Мочником и Лином Вељаком.

Други део књиге *1968 in Jugoslawien. Studentenproteste und kulturelle Avantgarde zwischen 1960 und 1975* чине одабрана документа о различитим аспектима студентског протеста 1968, али и о политичком и културном амбијенту у коме је дошло до побуне студената. Централно место овог дела књиге заузимају прогласи и паролe студената, те текстови савременика објављени јуна 1968. године. Поред тога аутори су објавили и неколико извора који сведоче о реакцији режима на демонстрације београдских студената. У књизи је објављено и неколико текстова штампаних у часопису *Praxis* 1964. и 1965. године. У делу књиге у коме су објављени извори који расветљавају најважније аспекте студентске побуне 1968. објављена су и документа о ставовима Савеза студената Југославије пре избијања студентских демонстрација у Београду, као и документа која одсликавају незадовољство на југословенским универзитетима у првој половини седамдесетих година.

Документа објављена у другом делу књиге складно допуњују интервјуе које су Борис Канцлајтер и Крунослав Стојаковић обавили током истраживања студентске побуне у Београду 1968. године. Књига *1968 in Jugoslawien. Studentenproteste und kulturelle Avantgarde zwischen 1960 und 1975* представља збирку пажљиво одабраних извора који појашњавају најважније аспекте студентских демонстрација и опозиционих тенденција у Југославији шездесетих и седамдесетих година. Књига ће стога бити од велике користи свима који проучавају побуну београдских студената 1968. и идеолошка струјања у опозиционом делу српске и југословенске интелектуалне елите током последње две деценије Титове епохе.

Др Петар ДРАГИШИЋ

Денда Далибор,
Аутомобил у српској војсци: 1908–1918,
 Одељење за транспорт СМР МО Р Србије,
 Београд, 2008, 160 стр.

Српска војна историја је изузетно богата и као што је показао рад Д. Денде сакрива у себи много нових, апсолутно неистражених тема. Питање модернизације српске државе и друштва почетком двадесетог века је било чврсто повезано са питањем модернизације српске војске. Појава компликованих и у то доба најсавременијих техничких изума није могла а да не остави траг не само на оне људе који су је сервисирали већ и на све који су долазили у додир или су само видели „гвозденог коња“. У монографији о овом првом сусрету српског војника и аутомобила аутор је користио грађу из фондова српске војске Војног архива у Београду и нека документа из Спољнополитичког архива Русије и Руског државног војно-историјског архива, као и бројну мемоарску грађу. Вредно помена је и то да је у писању рада и прикупљању илустрација аутор користио и материјале Интернет издања, што још није толико честа појава у домаћој историографији.

Долазак аутомобила и моторизације у оружане снаге описан је у широком контексту развоја моторизације армија различитих држава. Ваља споменути да се аутор не ограничава само на посматрање аутомобилског транспорта великих сила Европе у маневарском и позиционом погледу током Првог светског рата већ разматра и стање у региону. Читалац има могућност да добије увид у то како се